

FORRÁSOK

„Most tudja mit mondott az unokám? A kisebbik, a 18-éves. Azt mondja nekem a múltkor, miért nem tanítottam őket magyarul. Válaszoltam. Akartál te magyarul tanulni? Ha beszéltem volna, akkor is kinevettél volna. Most hogy 18 éves vagy, most akarsz?”

Bedécs Gyula: *Magyar sors Felsőpulyán, 1921–1990*. Oberpullendorf/Felsőpulya, 1990. 39.

„A baráti kapcsolatban, ha van német, akkor németül beszélünk. Ha az elme, akkor már magyarul. Természetes, hogy ha jön egy horvát, akkor is átkapcsolunk németre. Aki ezt nem csinálja, annak ez feltűnik, nekünk ez természetes. Mire után csak magyarul beszélünk, de a kocsmában már németül, hiszen oda már németek is jönnek.”

Bedécs Gyula: *Magyar sors Felsőpulyán, 1921–1990*. Oberpullendorf/Felsőpulya, 1990. 38.

„A Vas megyei Pinkamindszentet és a dél-burgenlandi Moschendorf két kilométer és az átjárhatatlan államhatár választja el egymástól. A vasfüggöny lebontása után a polgármesterek mindkét oldalon erőltették egy állandó határátkelő megnyitását, amelyet a pinkamindszentiek örömmel vettek volna, ám a moschendorfiak feltették nyugalmukat, és helyi népszavazással elejét vették a terv megvalósításának. Noha a kilencvenes években egy-egy napra többször is megnyitották a két falu között a határt, az első alkalommal felszabadultsággal, örömmel és megindultsággal átélt esemény kölcsönös érdektelenségbe fulladt. A két falu közötti földúton felállított, az államhatárt jelző sorompó és tábla körül nem jár senki.” (2002)

Váradai Monika Mária – Doris Wastl-Walter – Friedrich Veider: A végek csöndje. Határ-narratívák az osztrák–magyar határvidekről. *Regio* 2002. 2. sz. 85.

GERHARD BAUMGARTNER

Magyarok Ausztriában a rendszerváltástól napjainkig (1989–2005)

A jelenkori **osztrák kisebbségpolitika** egyik jellemzője, hogy nincs végiggondolt stratégiája és főként külpolitikai – ritkábban belpolitikai – tényezők határozzák meg irányvonalát. Külpolitikai nyomás eredménye volt például a bécsi magyarok elismerése 1992-ben, a csehszlovák népcsoport kettéosztása ugyanabban az évben és a romák elismerése 1993-ban. Első pillantásra az osztrák törvények által biztosított kisebbségi jogok ugyan nem tűnnek kevésnek, azonban mindabból, ami papíron létezik, nem minden valósul meg a mindennapi életben is. Például, többszöri követelés ellenére Burgenlandban csak 45 éves kiséssel, 2000-ben állította fel az osztrák kormány az 1955-ös államszerződésben előírt többnyelvű településtáblákat. 2001-ben Oberwart/Felsőőr, Unterwart/Alsóőr, Siget in der Wárt/Őrisziget és Oberpullendorf/Felsőpulya kapott kétnyelvű helységtáblát.

Belpolitikai nyomás csak az **oktatáspolitiká** terén érvényesült. Az 1990-es években a kétnyelvű oktatás csak azért vált lehetővé egész Burgenland területén, mert a nyolcvanas évek óta 50%-kal csökkent a tanulók és 150%-kal nőtt a pedagógusok aránya. Mivel

a pedagógusok tartományi közalkalmazottak, a tartományi kormány kényszerhelyzetbe került. A sok pedagógus számára csak úgy tudtak állást biztosítani, hogy az osztályok számát megemelték. Ezt a kétnyelvű osztályok törvény által szabályozott viszonylag alacsony létszáma tette lehetővé. Az így is fennmaradó üres helyekre magyarországi és szlovákiai tanulókat vettek fel, akik naponta ingáznak Burgenlandba. Az 1992–93-as tanévben 4 burgenlandi óvodában 35 gyermek részesült magyar nyelvű oktatásban. A két magyar tannyelvű elemi iskolában 50 tanuló, az egyetlen magyar polgáriban 55 diák tanult. Ebben az évben Burgenlandban összesen 11 elemi iskolában 220, és kilenc polgári iskolában 229 diák vette fel szabadon választható nyelvként a magyart. A négy közép- és felsőfokú iskolában 155 diák részesült magyar nyelvű oktatásban. A burgenlandi oktatást mindmáig a 1937-ből származó kisebbségi oktatási törvény (Burgenländisches Minderheitenschulgesetz) és annak 1994-es módosításai szabályozzák. Ez garantálja a kisebbségi nyelvek kötelező oktatását minden olyan településen, ahol az adott kisebbség arányszáma

Kétnyelvű községtáblák szimbolikus felállítása Stadtschlaining (Városszalónak)-on, 1992

Az oberwart/felsőöri kéttannyelvű gimnázium

eléri az 50%-ot. Az 1994-es törvénymódosítás azonban lehetővé teszi a kisebbségi nyelvoktatást minden olyan iskolában is, ahol arra, mint szabadon választott tantárgyra, több mint 7 gyermek jelentkezik. 1992-ben megnyitották a kéttannyelvű szövetségi gimnáziumot Felsőőrött, melynek horvát-német és magyar-német tagozata is működik, és minden tantárgyat mindkét nyelven oktatják. A gimnáziumnak jelenleg körülbelül 200 tanulója van. 1989 óta Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája is működik Felsőőrött.

Burgenland területén a magyarok számára két folyóirat, az *Őrvidéki Hírek* és az *Őri Füzetek* biztosítja az **anyanyelvű tájékoztatást**, melyek évente 4 alkalommal látnak napvilágot. Évente hatszor jelenik meg a *Bécsi Napló*, az Ausztriai Magyar Egyesületek Központi Szövetsége által szerkesztett újság. Az osztrák ORF (Österreichischer Rundfunk) burgenlandi tartományi stúdiója 1990 óta évente négy alkalommal, 2000 óta évente hatszor jelentkezik 25 perces magyar adással *Adj isten, magyarok!* címmel, valamint heti 45 perces rádióműsorról és napi 5 perces híradóval is. 1998–2004 között négynyelvű adást sugárzott egy pinkafői magánrádió, az Antenna 4. A Szövetségi Kancellári Hivatal (Bundeskanzleramt) anyagi támogatásának megvonásával e rádió megszűnt. 2006-ban indult Bécs egyetlen magyar nyelvű

rádióadása, a magánkézben levő Bécsi Magyar Rádió, melyet különböző csoportokból származó magyar fiatalok működtetnek.

A **burgenlandi magyarság létszámáról** eltérő adatokkal rendelkezünk. Az 1991-es népszámlálás szerint 6.763 burgenlandi vallja magáról azt, hogy a mindennapi életben a magyar nyelvet is használja. Érdekes módon ez a szám évtizedek óta változatlan, míg a többi kisebbségnél folyamatosan csökken. Egy, a burgenlandi katolikus egyház által 1987-ben készült felmérés szerint viszont évente 7.000 burgenlandi jár magyar misére, illetve vesz igénybe magyar lelki gondozást és más egyházi szolgálatot. Az 1994-es, az osztrák állami és a burgenlandi tartományi statisztikai hivatal által közösen végrehajtott mikrocenzus eredményei szerint pedig 14 ezer burgenlandi beszél – különböző szinten – magyarul. Ebből is látszik, hogy még ma is viszonylag magas a magyarul tudók aránya Burgenlandban és ez lehetővé teszi, hogy egyszer magyar nyelvűnek, mászor németajkúnak vallhassák magukat a társadalmi kör-

Burgenlandi nyugdíjasok, Lutzmansburg/Locsmánd

KRONOLÓGIA

1992 Felsőőrött kéttannyelvű gimnázium indult magyar és horvát tagozattal.

1992. június 30. Az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége kezdeményezésére az osztrák kormány népcsoportként ismeri el a Béciben és környékén élő osztrák honosságú magyarságot (a burgenlandiak mellett).

1995 Az ezévi tartományi iskolatörvény szabályozza a kisebbségi nyelv kötelező oktatását a népiskolákban és a polgári iskolákban.

2000. június 5. A szövetségi kormány rendeletekben írja elő (2000/170.; 2000/229) a magyar nyelvű topográfiai jelzések kifüggesztését, és a magyar nyelv hivatalos használatát garantálja Felsőpulya, Felsőőr, Őrsziget, Alsóőr körzetekben és községekben.

2002. január 1. Ettől a naptól 5 perces, vasárnaponként pedig 25 perces magyar nyelvű műsorral jelentkezik az Osztrák Rádió burgenlandi stúdiója. A kereskedelmi rádiók közül a Radio MORA – Multilingual Open Radio magyarul, horvátul és roma nyelven is sugároz egy-egy órás esti műsort, amely a kisebbségeket érintő kérdésekkel foglalkozik.

Pulay Gyula: Kutyalad

„a kutyák telihoudná
ije lesik ez ieget
meg e csillagokat
meg e huodot
osztán ugarnak
meg vinzliznek

irigven nízik
ez embereket
mert oaszt hiszik
hogy ez emberek
ha émásje beszinek
nyilatkozatokat
cserienek kü
e világegyetemnek
e csodálaiu

oaszt hiszik
hogy ahun nyelv
ott egyetierts is van

igy tívednek
e kutyák”

Pulay Gyula: Kutyalad/Hundelied. In: Gerald Nitsche (szerk.): *Österreichische Lyrik und kein Wort Deutsch. Zeitgenössische Dichtung der Minoritäten*. Haymon Verlag, Innsbruck, 1990. 175.

Szépfalusi István: Identitászavak és a kivezető út

„A magyarországi pártpolitikai polarizáció gátlólag hat az ausztriai magyarság egységes identitástudatának létrejöttére. Fordított politikai előfeltételek mellett ugyanezt tapasztalta 1968-ban a görög kommunista párt kettészakadása idején az 1948-49-es görög emigráció. Sajátosan jelentkezik ez a tünet Ausztria legkeletibb tartományában: az ősi, kis, elsodorított közép-burgenlandi magyar települések *eddig csak* három vallás és öt osztrák párt hatásának voltak kitéve. Ehhez járult most a hat magyarországi párt javaslatait, véleményét közvetítő, de majdnem kivétel nélkül, még mindig csupán az ancien regime szokásait követő, azonos módon tájékozódó képviselőinek jelentkezése.”

Korunk, 1991. 11. sz. 1386.

Bécs, Mariahilferstrasse

nyezet és a politikai hangulat függvényében a népszámláláskor. (1. sz. táblázat)

Az 1991-es és a 2001-es népszámlálási adatok összevetésekor az látszik, hogy a magyar nyelvcsoporthoz – az elismert kisebbségi nyelvek között – a legnagyobb népcsoporttá vált egész Ausztriában és ezen belül minden tartományban ugrásszerűen megemelkedett a létszáma. Kelet-Ausztriában ez a szezon- és feketemunkás migrációból következik, míg a nyugati országrészben sokan találtak munkát a vendéglátóiparban, különösen télen, mikor a magyar turisták száma is megnőtt.

Bécsben az ausztriai magyar kisebbség történetének egyik fő eseménye volt, hogy 1992-ben a bécsi magyarok is megkapták az **őshonos népcsoport** rangját. Azóta képviselőt küldhetnek a Népcsoporttanácsban és jogosultak állami támogatásra. A grazi, linzi és salzburgi magyar egyesületek azonban továbbra sem részesülnek ezen jogokban.

1. sz. táblázat. Ausztria magyar lakossága a környezetben beszélt nyelv alapján 1971–2001 között

	1971	1981	1991	2001	1991–2001	%
Burgenland	5.673	4.147	6.763	6.641	-122	-1,80
Bécs	8.413	8.073	13.519	15.436	1.916	14,17
Alsó-Ausztria	2.088	1.159	5.440	8.083	2.643	48,51
Stájerország	1.028	543	1.863	3.115	1.252	57,20
Felső-Ausztria	915	953	3.218	3.849	631	19,61
Karintia	234	197	490	738	248	50,61
Salzburg	215	301	793	1.095	302	38,08
Tirol	223	15	671	956	285	42,47
Vorarlberg	328	337	702	671	-31	-4,42
Ausztria	19.117	15.875	33.459	40.583	7.124	21,29

Baumgartner Gerhard: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: Gyurgyík László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. 158–170.

A bécsi magyarság lélekszáma a növekedéséhez hozzájárult a délszláv háború okozta menekülthullám, valamint az, hogy a bécsi egyetemeken egyre vonzóbbá váltak a szlovákiai és magyarországi fiatalok számára. A bécsi magyar közösséget hagyományosan megosztó törésvonalak (az 1945 előtti és az 1956 utáni emigráció között) mára elhalványultak.

A burgenlandi magyar nyelvcsoporthoz manapság nagyban különbözik a horvátótól és romaétól. Míg a romák nagy része asszimilált vagy teljesen marginalizálódott, és a horvátok politikailag ugyanolyan megosztottak, mint az osztrák lakosság (egy nagy szociáldemokrata és egy nagy néppárti tábor), a burgenlandi magyar nyelvcsoporthoz egészen más törésvonalak mentén csoportosultak: az egyik oldalon a régi magyar falvak rendies identitástudattal rendelkező közösségei állnak, míg a másik oldalon a II. világháború után letelepedettek. Ez utóbbiak 1956-os menekülteként kerültek Burgenlandba, vagy 1989 után megélhetési okokból Ausztriába költöztek. A burgenlandi magyar nyelvcsoporthoz belül ők töltik be a vezető pozíciókat. Ezáltal a kisebbségi elit és a helyi magyar lakosság között jelentős törésvonalak jöttek létre. E csoport identitása a 20. századi magyarságtudathoz áll közel, és kevés

szálon kapcsolódik csak a korábbi identitásformákhoz.

Az egész burgenlandi magyar népcsoportról elmondható, hogy tagjai **nemcsak társadalmi értelemben különböznek, hanem nem beszélnek egy nyelvet**, s igazából nem is értik egymást. A burgenlandi magyarónok

bírják a német nyelv mindkét változatát és a magyar irodalmi nyelvet. A „pidzsinizált” magyart alig és a magyar tájszólást egyáltalán nem. Az 1956 illetve 1989 után beköltözött magyar családok tagjai csak az irodalmi németet és magyart beszélnek. Az észak-burgenlandi magyarok közül kikerült egykori bére családot tagjai a két német változat mellett egy teljesen más, nyugat-magyarországi tájszólást használnak, a felső-őrségi archaikus magyart azonban nem értik.

A **burgenlandi magyar falvak** jelenleg paradox helyzetben vannak. Mire végre minden szinten beindult a magyar oktatás (óvoda, elemi iskola, polgári iskola, gimnázium), lassan eltűntek a magyar anyanyelvű gyerekek. Ugyanakkor a szülők sem tudják már átadni a nyelvismeretet, így ők is az oktatási intézményektől várják el, hogy megtanítsák gyermeküket magyarul. A falusi nyelv megőrzéséhez 1986 óta nemcsak „romantikus” vágyak kötődnek: a határnyitás óta a magyarul tudásnak gyakorlati következményei lettek. Egyrészt az egyik pillanatról a másikra tömegesen megjelenő magyar vásárlóerőt ki

Fraknó vára

kellett elégiteni: ehhez szükség volt nyelvismeretre. Másrészt, a megnyílt határ a burgenlandi magyarokat előnyös helyzetbe hozta az osztrák-magyar kapcsolatok kialakításában. Harmadrészt a társadalmi kapcsolatok is rögtön intenzívvé váltak. A gyerekek, akik az iskolában sajátítják el a magyart, már egészen más nyelven beszélnek, mint szüleik és nagyszüleik.

A **burgenlandi magyar kisebbség belső szerkezete** az utóbbi évtizedben jelentősen átalakult. Míg korábban a különböző nyelvjárásokat használó falvak hálózata képezte a kisebbségi csoport alapját, addig mára e kisebbség individualizálódott, egész Burgenland területén szétszórva él és elsősorban az irodalmi magyar nyelvet használja. A közeljövő kérdése, hogy a frissen meghonosodó irodalmi magyar nyelv számára megteremthető-e egy valóságos kisebbségi társadalmi bázis Burgenlandban. Ennek egyik előfeltétele volna, hogy az érintett felek a hagyományos versengésen felülemelkedjenek. Ez a nehéz feladat Pulay Gyulát is megihlette a *Kutyadal* című versében.

A parndorfi bevásárlóközpont-komplexum

Tudja-e?

■ Rendies identitás = A felső-őrségi magyar falvak lakói – szokatlan módon – megőrizték 18. századi identitásformájukat. Őseik megtartották kisenemesi státuszukat egészen a 19. századig és ezért ők máig büszkéek magyar származásukra. A népszámlálásoknál még akkor is magyarnak vallják magukat, ha a nyelvet már nem beszélnek.

IRODALOM

- Baumgartner Gerhard: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: Gyurgyik László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Telesi László Alapítvány, Budapest, 2003. 158–170.
- Baumgartner Gerhard – Kovács Éva – Vári András: *Távoli szomszédok: Jánossomorja és Andau 1990–2000 /Entfernte Nachbarn: Andau und Jánossomorja 1990–2000*. Regio könyvek. Telesi László Alapítvány, Budapest, 2002.
- Bertha Bulcsu és mások: *Burgenlandi magyarok közt*. Új idő könyvek, Budapest, 1990.
- Deák Ernő: *Magyar középiskolák Ausztriában 1956 után*. A magyarok Világszövetsége és az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége közös kiállítása. Budapest, Magyarok Világszövetsége, 1998.
- Éger György – Szesztay Ádám: *Alsóőr*. Száz magyar falu könyvesháza Kht, Budapest, é. n.
- Szépfalusi István: Identitászavarok és a kivezető út. Javaslat Ausztriai Összmagyar Érdekképviselet létrehozására. *Korunk*, 1991. 11. sz. 1386–1397.
- Szépfalusi István: *Lássátok, halljátok egymást! Mai magyarok Ausztriában*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- Szoták Szilvia: Az identitás „morzsái”. Örvidéki civil szervezetek a magyar nyelv és kultúra fennmaradásáért. In: Bakó Boglárka–Szoták Szilvia (szerk.): *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Budapest, Gondolat – MTA ENKI, 2006.
- Váradai M. Monika – Wastl-Walter, Doris – Veider, Friedrich: A végek csöndje. Határ-narratívák az osztrák-magyar határvidékről. *Regio* 2002. 2. sz. 85–107.